

Роман ЛАВРЕНТІЙ

КНИГИ ПРО ТЕАТР НА XXVI BOOK FORUM LVIV

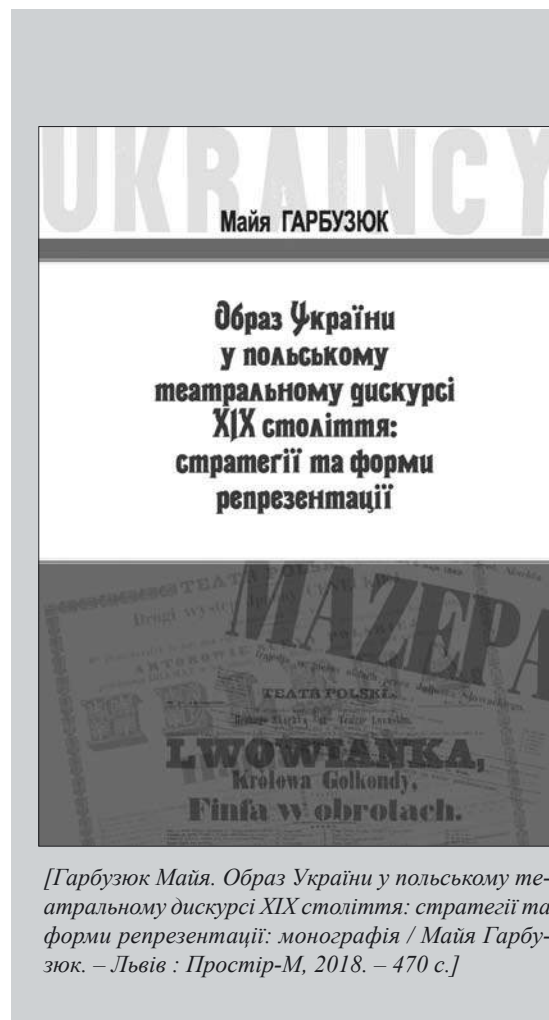
УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ В ПОЛЬСЬКОМУ ТЕАТРАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ ХІХ ст.

У Науковій бібліотеці Львівського національного університету імени Івана Франка (в рамках тематичного кластеру “Історія” XXVI Book Forum у Львові) 19 вересня 2019 р. відбувся круглий стіл “Образ України у польському мистецькому дискурсі ХІХ ст.”, який згуртував не лише істориків, літературо-, мистецтво-, театрознавців, а й усіх, кого хвилює історія українсько-польських взаємин не лише у сфері мистецтва.

У фокусі обговорення – монографія доцента кафедри театрознавства та акторської майстерності ЛНУ імени Івана Франка Майї Гарбузюк “Образ України у польському театральному дискурсі ХІХ ст.: стратегії та форми репрезентації” (Львів, 2018). Це видання унікальне й новаторське в українській мистецтвознавчій науці, адже тут чи не вперше комплексно проаналізовано основні ідейно-тематичні напрями та форми українських топосів у польському театрі, розкрито їхню специфіку та динаміку розгортання, окреслено географію поширення польських вистав з українською тематикою як прояв феномену українсько-польського театрального пограниччя.

Модератор круглого столу, історик і публіцист, доцент кафедри новітньої історії України ЛНУ ім. І. Франка Мар’ян Мудрий наголосив на провідній ролі театру ХІХ ст. у процесі націєтворення, артикуляції та популяризації провідних соціальних і політичних ідей. Він також підкреслив двояку природу національного метанаративу: підтримуючи “тяглість культурної традиції”, польський театр виконував емансипаційну, патріотично-утверджуючу функцію стосовно “своїх”, натомість українцям відводив маргінальну роль, втискаючи їх образи у вузькі рамки лише етнографічної окремішності.

Полоніст, співробітник Наукової бібліотеки ЛНУ ім. І. Франка та Львівського державного університету фізичної культури ім. І. Боберського Григорій Чопик акцентував увагу на парадоксальності історії міжнаціональних взаємин: діяльність польського театру в Україні спричинилася до колонізації наших теренів, але водночас сприяла культурному

[Гарбузюк Майя. Образ України у польському театральному дискурсі ХІХ століття: стратегії та форми репрезентації: монографія / Майя Гарбузюк. – Львів : Простір-М, 2018. – 470 с.]

Григорій Чопик, Майя Гарбузюк та Мар'ян Мудрий під час круглого столу "Образ України у польському мистецькому дискурсі XIX ст.". Наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка, 19 вересня 2019 р.

і національному відродженню українців – через формування середовища, протистояння чи конкуренцію, а відтак взаємодію та співпрацю. І саме ці аспекти взаємозбагачення української та польської культур у XIX ст. – наголосив Г. Чопик – послідовно і доказово розкриває презентована книжка М. Гарбузюк.

Викладач кафедри театрознавства та акторської майстерності, співробітник Наукової бібліотеки ЛНУ ім. І. Франка Роман Лаврентій також відзначив наукову новизну і вагомість презентованої монографії. Зокрема, підкреслив відвагу авторки – досліджувати українсько-польський міжнаціональний діалог у не завжди вигідному ракурсі, аналізувати колонізаторський наратив, реалізовуваний на основі часто не надто дружніх щодо українців імагологічних образів.

Сама авторка, Майя Гарбузюк, розповіла присутнім у найдавнішій книгозбірні України про труднощі, з якими стикається сучасний історик театру, ступаючи на не второвані досі в українському театрознавстві, проте дуже вдячні методологічні шляхи імагології, постколоніальних та гендерних студій. Саме такими ключами дослідниця намагалася відкрити складні українсько-польські взаємини XVI–XIX ст., своєрідно проінтерпретовані з панівної позиції у польській драматургії та масово трансльовані з провідних польських сцен у XIX ст. Адже людина мислить образами, й досить часто оцінює "інших" за стереотипними, сформованими століттями, але не завжди об'єктивними схемами (на мовному рівні, асоціативному полі, за загальними візуальними ознаками). Саме тому так важливо, який образ національних сусідів формує мистецтво, і театр зокрема: друга чи ворога?

Однозначно позитивним спостереженням-відкриттям дослідниці є значно розгалужена структура і множинність стратегій репрезентації українців на

польській сцені, які не зводяться до стереотипної дихотомії: "райська земля" (аркадійська модель) – "дикі люди" (пекельна модель). Показово також, що навіть у наскрізь полоноцентричному дискурсі українці завжди присутні (щоправда, часто у полярних конотаціях), без них українська територія фактично не існує, натомість – для порівняння – у російському театрі, що діяв на наших землях, відбувалася послідовна елімінація українських елементів або їх асиміляція-присвоєння.

Серед негативних тенденцій – "живучість" сформованих і розтиражованих з польської сцени у XIX ст. образів українця як Іншого, що, на жаль, дається взнаки і протягом XX, а й навіть поч. XXI ст. У цьому контексті – у стінах університетської книгозбірні – прозвучали прямі паралелі між трансльованою раніше "пекельною візією українців" і реанімацією цього шкідливого бачення вже у наші дні, зокрема у кінороботі польського режисера Войцеха Смажовського "Волинь" (2016).

І хоч за браком часу в рамках круглого столу тема не була розгорнута, все ж варто нагадати, що Майя Гарбузюк однією з перших переконливо критично висловилася про спекулятивне жонгливання національними образами у цьому фільмі – одразу після його прем'єри (детальніше див.: <https://zbruc.eu/node/59657>).

На завершення було висловлено думку, що історія не терпить недомовлення, а відтак сучасні дослідники не мають права уникати "незручних питань" у міжнаціональному діалозі, а радше навпаки – називаючи речі своїми іменами, проговорюючи травматичний досвід складних українсько-польських історичних взаємин – торувати шлях до живого і конструктивного добросусідства.

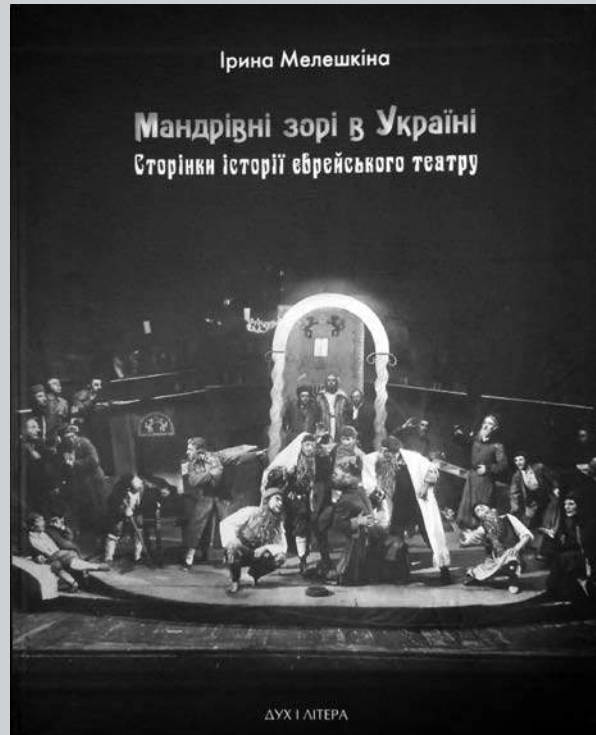
ІСТОРИЯ ЄВРЕЙСЬКОГО ТЕАТРУ В УКРАЇНІ: ЯК І ДЛЯ КОГО ЇЇ ПИСАТИ?

Українсько-єврейський міжнаціональний діялог в академічній площині з кожним роком виходить на новий рівень, відкриваючи все нові можливості для взаєморозуміння. Особливо це відчутно у сфері культури. Адже лише віднедавна утвердилося розуміння створеної на наших теренах єврейської мистецької спадщини як невід’ємної частини багатонаціональної культури України. А відтак – проартикульовано потребу її збереження, вивчення та популяризації.

Того ж дня, 19 вересня 2019 р., у головному читальному залі Наукової бібліотеки ЛНУ імени Івана Франка (в рамках тематичного кластеру “Історія” XXVI книжкового Форуму у Львові) відбувся круглий стіл “Мандрівні зорі в Україні. Сторінки історії єврейського театру”, який об’єднав мистецтво-, театрознавців, істориків, бібліотекарів та книговидавців, яких цікавить історія українсько-єврейських мистецьких взаємин.

Головним спікером виступила мистецтвознавець Ірина Мелешкіна – співробітниця Музею театрального, музичного та кіномистецтва України (заступник директора з наукової роботи), авторка монографічного дослідження “Мандрівні зорі в Україні. Сторінки історії єврейського театру” (Київ, 2019). Її співрозмовниками були історик, перекладач (зокрема, автор українського перекладу з польської спогадів видатної єврейської акторки Іди Камінської), викладач Українського Католицького Університету Андрій Павлишин та викладач кафедри театрознавства та акторської майстерності, співробітник Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Івана Франка, упорядник збірника “Єврейська культура в Україні (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.): музейні колекції та театральне мистецтво” (Львів, 2019) Роман Лаврентій.

Представивши свою – щедру ілюстровану унікальними світлинами, ескізами костюмів та сценографії, програмками та афішами – монографію про діяльність єврейського театру в УРСР у першій половині XX ст., І. Мелешкіна розповіла про величезний масив документальної спадщини з його історії, що зберігся у фондах Музею театрального, музичного та кіномистецтва України. Ірина Мелешкіна наголосила на знаковості цього мистецького явища в українській історії. Зокрема, державні єврейські театри для Києва, Харкова, Одеси, частково Дніпра та Житомира стали не чимось чужим, екзотично-герметичним, а органічною частиною їхнього культурного життя. Для прикладу можна згадати, що у певні сезони 10 відсотків з усіх театральних прем’єр УРСР становили вистави мовою їдиш! Щодо питання мовного бар’єру між українсько- і російськомовними глядачами та

[Ірина Мелешкіна. Мандрівні зорі в Україні. Сторінки історії єврейського театру. – К.: Дух і Літера, 2019. – 304 с. з іл.]

єврейською сценою, то статистика свідчить, що ці спектаклі користувалися популярністю не лише у мононаціональної публіки (звичайно, розумінню сприяли додані до театральних програмок вистав спеціальні “пояснення-лібрето”).

Андрій Павлишин також наголосив на потребі вивчати історію культури і мистецтва в Україні, не “відрубуючи” певних явищ за національним принципом, а шукаючи глибше розуміння цих процесів, вслухаючись у часом малопомітні (бо не стереотипні), але такі важливі голоси учасників багатовікового міжкультурного діялогу. Виразним прикладом тут слугували життєві колізії тісно пов’язаної з Україною визначної єврейської акторки Іди Камінської, що здобула визнання завдяки високомистецьким роботам на єврейських сценах міжвоєнної Польщі. Волею обставин актрису та режисерку було втягнуто в – органічно чужий для неї – радянський ідеологічно-мистецький дискурс (очолювала Львівський державний єврейський театр у 1939–1941 рр.); і лише пізніші заокеанські спогади І. Камінської проливають світло

на справжні почуття і відносини того драматичного воєнного часу... (До речі, “львівський” фрагмент цих спогадів опублікований у збірнику матеріалів конференції “Єврейська культура в Україні (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.): музейні колекції та театральне мистецтво” (Львів, 2019)).

Роман Лаврентій відзначив, що розуміння тісної взаємодії (деколи це навіть мистецька конкуренція, конфронтація, часом – на рівні перетікання мистецьких сил, взаємозапозичень), взаємозбагачення української та єврейської культур приходить лише тоді, коли заглиблюєшся в історію міжнаціональних відносин – й у сфері театру зокрема. Не враховуючи здобутків інших національних спільнот, зводячи історію театру в Україні до вивчення лише української спадщини, ми по суті обкрадаємо себе, залишаючи численні “білі плями”. Відтак сьогодні надзвичайно важливо досліджувати замовчувані раніше ділянки, реконструюючи максимально повну й об’єктивну панораму мистецького життя.

Повертаючись до питання – чим була УРСР для єврейських театрів та чи є принципова відмінність між діяльністю, наприклад, державних єврейських театрів у Росії та Україні – Ірина Мелешкіна відзначила принципову відмінність у репертуарній політиці, пошук єврейськими театрами в Україні власного незалежного шляху (незважаючи на тодішню вимогу влади “рівнятися” на російський досвід), а також – більший спротив російській асиміляції, органічніше існування єврейського актора в українському просторі (що частково пов’язано з вимушеним існуванням “межі осілості”).

Показовою є й еволюція самого єврейського театру в Україні, який від останньої чверти XIX ст. робив акцент на збереженні та популяризації своєї національної традиційної культури, а в 20–30-х рр. XX ст. сягнув небувалих висот світового театрального авангарду. Невипадково реформатор українського театру Лесь Курбас та його учні-однодумці з МО “Березіль” так високо цінували мистецький потенціал єврейських сцен, неодноразово співпрацюючи з ними. “Наші історії неповні одна без одної” – таке мотто культурної програми, підготованої спільно з благодійною організацією “Українсько-єврейська зустріч” до XXVI книжкового Форуму у Львові. І приблизно саме такими висновками завершувався круглий стіл у стінах найдавнішої книгозбірні України: єврейський театр першої половини XX ст. був невід’ємною складовою поліетнічного культурного життя України і – досліджуючи його – ми по-новому відкриваємо себе у широкому багатонаціональному спектрі.

Роман Лаврентій, Ірина Мелешкіна, Андрій Павлишин (світлина вгорі), а також Леонід Фінберг та Дмитро Горбачов під час круглого столу “Мандрівні зорі в Україні. Сторінки історії єврейського театру”. Наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка, 19 вересня 2019 р.